

Marginaalisessa yhteiskunnallisessa asemassa olevien nuorten osallistuminen

Liisa Häikiö ja Karita Snellman

Johdanto: Nuorten osallistumisen kulttuuriset resurssit kaupunkikehitystä suuntaamassa

Tarkastelemme lähiössä asuvien juuri täysi-ikäisyyden kynnyksellä olevien tai sen ylittäneiden nuorten aikuisten käsityksiä nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuuksista tai sen rajoituksista. Artikkelin lisä tietoa yhteiskunnallisesti marginaalisessa asemassa olevien nuorten aikuisten mahdollisuuksista osallistua ja vaikuttaa yhteiskuntaan kaupunkiympäristössä. Esitämme, että yhteiskunnallisesti heikossa asemassa olevien nuorten käsitykset osallistumisen mahdollisuuksista ja rajoituksista tulisi paremmin huomioida kaupunkien kehittämisessä. Nuorille mahdolliset institutionaaliset ja arkipäivästä selviytymisen kannalta välttämättömät osallistumisen tavat eivät aina kiinnitä heitä yhteiskuntaan, vaan ohjaavat sen ulkopuolelle.

Nuorten oikeutta ja mahdollisuuksia osallisuuteen turvataan erilaisin laein ja suosituksin. Kulmakivenä on YK:n lasten oikeuksien sopimus, joka on sisällytetty periaatteena myös kansalliseen lainsäätöön, kuten kuntalakiin (27§). Nuorisolain (2006, 8§) mukaan nuoria on kuultava heitä koskeissa asioissa ja nuorilla tulee olla mahdollisuus osallistua nuorisopolitiittisten aiheiden käsittelyyn. Nuorten osallistumista edistävät muun muassa nuorisovaltuustot ja oppilaskuntatoiminta on lukioille ja ammattikouluille lakisääteistä toimintaa. Osallisuutta ohjaavat lait antavat kuitenkin paljon liikkumavaraa toteutuksen suhteen ja vaikuttamismahdollisuudet voivat vaihdella kunnan kulttuurin ja viranomaisten asenteiden mukaan (Kiilakoski ym. 2012).

Erilaisten lakien ja kuntien toimintakulttuurien lisäksi yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyvät yksilölliset ja yhteisölliset

kulttuuriset tekijät. Osa nuorista kiinnittyy tarjolla oleviin yhteiskunnallisiin osallistumismahdollisuuksiin. Heillä on osallistumisen edellyttämiä tietoja ja taitoja, vaikkakin osallistuessaan yhteiskunnalliseen keskusteluun nuoret helposti kokevat epävarmuutta siitä, kelpaavatko he mukaan (Eränpalo ym. 2013, 15–16). Myös erilaiset puoluetoimintaa ja edustuksellista demokratiaa täydentävät toimintarakenteet kuten kuntien ylläpitämät nuorisofoorumit, edellyttävät nuorilta tietynlaisia osallistumistaitoja ja halua osallistua aikuisien määrittämällä tavalla (Bäcklund & Kallio 2012). Osallisuuteen liittyvät rakenteet ovat yleensä aikuisten valmiiksi suunnittelema, eikä nuorilla ole ollut päätäntävaltaa niiden suunnittelussa (Myllyniemi 2014, 6). Osa nuorista jää osallistumiskäytäntöjen ulkopuolelle. Ylipäätään institutionaaliset osallistumiskäytännöt ja osallistumista edistävät toimintatavat eivät tutkimusten perusteella ole nuorten valtaosan omaksumia osallistumistapoja. Nuoret vierastavat (puolue)poliittista osallistumista. He kokevat kuilun päättäjien ja heidän itsensä välillä syväksi (Isoaho 2011) ja uskovat, ettei heillä ole sanavaltaa poliittisiin päätöksiin (Myllyniemi 2014; vrt. Rättilä & Rinne tässä teoksessa).

Nuorten osallistumisen ymmärtäminen edellyttää myös nuorten jokapäiväisen elämän ja toiminnan tarkastelua. Tällöin huomio kohdistuu toimintaan ja toimijuuteen, joka pyrkii muutokseen ja/tai olemassa olevien ongelmien ratkaisemiseen sekä siihen, että osallistuminen ei sijoitu yhdelle, tarkasti määritellylle ja institutionalisoituneelle toimintakentälle (ks. myös Pyyry ym. tässä teoksessa). Esimerkiksi julkisten instituutioiden näkökulmasta osallistumattomilta näytettävät nuoret voivat osallistua aktiivisesti omissa verkostoissaan ja elinympäristössään (ks. myös Kallio & Häkli tässä teoksessa). Tutkimusten perusteella nuorten osallistumismahdollisuuksia vahvistaa omaehtoisissa ryhmissä toimiminen (Eränpalo ym. 2013, 15–16; Myllyniemi 2014). Näitä voivat olla monenlaiset vapaa-ajan harrastus- ja ystävärühmät (Pickering ym. 2012). Myös henkilökohtaisena mielletyissä toiminnassa voi ilmetä yhteiskunnallisen toiminnan ja osallistumisen ulottuvuus, esimerkiksi aktivointitoimenpiteistä veräytymisenä (Keskitalo 2007) tai vaihtoehtoisten toimineentulomuotojen luomisena (Bottrell 2007).

Osallistumisen kulttuuriset resurssit

Osallistuminen edellyttää nuorilta monenlaisia kulttuurisia resursseja. Nämä resurssit liittyvät Pierre Bourdieun (1986) ajatukseen kulttuurisesta pääomasta. Niissä kietoutuvat yhteen yksilön kehittymisen, institutionaalisen hallinnan ja symbolisten erojen kulttuuriset prosessit. Näissä prosesseissa muodostuvat yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollistavat ja sitä säätelevät kulttuuriset resurssit (Wierenga 2009; Lehtinen 2009; Kraaykamp & van Eijck 2010). *Tapojen resurssit* muodostuvat yksilön tiedoista ja taidoista. *Symboliset resurssit* rakentuvat materiaalisten tuotteiden välisen hierarkian tuntemisesta ja oikeanlaisten symbolien arvostuksesta. Symboliset ja tapojen resurssit ilmentävät ihmisten ja ihmisryhmien välisiä erilaisia taustoja, tietoja, mieltymyksiä ja näkemyksiä. Ne kehittyvät ihmisten kasvaessa tiettyssä sosiaalisessa ympäristössä ja oppiessa arvostamaan tiettyjä asioita. *Institutionaaliset resurssit* puolestaan koostuvat yhteiskunnan säätelemistä, usein koulutuksen tai työelämän kautta saavutettavista muodollisista pätevyyksistä ja statuksista.

Nuorten osallistumisessa merkittäviä ovat niin tapojen resurssit kuin symboliset ja institutionaaliset resurssitkin. Tieto olemassa olevasta toiminnasta, osallistujista ja toimintatavoista on yksilön tai yhteisön osallistumisen lähtökohta. Suomalaiset nuoret tyypillisesti aliarvioivat omaa osallistumiskykyään, vaikka heidän tietämyksensä yhteiskunnasta ja sen toiminnasta on kansainvälisesti vertailtuna erittäin hyvä, ja osaamisen erot ovat pieniä nuorten kesken (Suoninen ym. 2010, 144–146). Nuorten mielestä heillä ei ole osallistumisen edellyttämiä taitoja ja statuksia. Onkin selvää, että vaikkapa oppilaskunta-toiminta jää nuorille merkityksettömäksi, jos opiskelijat eivät tiedä miten he voisivat vaikuttaa koulunsa asioihin ja mitkä ovat vaikuttamisen väylät (Koste 2012). Myös toimintatapojen kielteinen symbolinen merkitys voi vähentää niiden merkitystä. Nuoret tulkitsevat helposti politiikan merkityksen oman elämänsä kannalta vähäiseksi, jos päätöksenteossa ei käsitellä heille juuri kyseisellä hetkellä tärkeitä asioita (O’Toole 2003). Heillä on vähäiset kulttuuriset resurssit poliittisten ratkaisujen käytännöllisten merkitysten tulkitsemiseksi omassa arkipäivässään.

Varsin vastakkainen on tilanne nuorten itse hallitsemisessa käytännöissä. Erilaisissa ryhmäkulttuureissa nuoret kykenevät omaksumaan ja luomaan it-

selleen sosiaalisesti vahvoja asemia. He kehittävät tiettyssä ryhmässä tarvittavaa kulttuurista pääomaa (Bullen & Kenway 2005). Ryhmän sisäinen kulttuurinen pääoma tuo esiin sen, miten kulttuuriset resurssit määrittävät yksilöiden ja ryhmien osallistumismahdollisuuksia. Yhteisölliset käytännöt edellyttävät niihin osallistuvilta kulttuurista tietoa erilaisten tilanteiden, asioiden ja suhteiden yhteisöllisestä merkityksestä (Korkiamäki 2013). Yhteisöllisissä käytännöissä jaettu kulttuuri määrittää hyväksyttävät toimintatavat ja osallistumisen edellytykset. Kulttuuriset toimintamallit korostavat kyseisen yhteiskunnallisen tilanteen edellyttämiä ja sosiaalisen ryhmän toiminnan mahdollistamia erityistietoja ja -taitoja (Kallinen 2014). Ne voivat heijastaa yhteiskunnan yleisiä kulttuurisia käsityksiä ja arvostettuja tietoja ja taitoja, mutta ne voivat myös rakentua vastakkaisten kulttuuristen resurssien varaan. Puuttuvien resurssien tilalle kehitetään kompensoivia resursseja. Jos ryhmäkulttuurinen pääoma muodostuu vastakkaiseksi yleisten kulttuuristen käsitysten kanssa, kuten rikollisessa toiminnassa tapahtuu, sosiaalisen aseman ja kulttuuristen resurssien vahvistuminen ei edistä yhteiskunnallista osallistumista vaan rajoittuu ryhmän kulttuurin piiriin. Näin ryhmän kulttuurinen pääoma voi edellyttää ja kehittää muusta yhteiskunnallisesta toiminnasta ulossulkevia kulttuurisia resursseja.

Kulttuuriset resurssit eivät lopulta olekaan henkilökohtaisia, vaan ne muotoutuvat yhteiskunnallisissa valtasuhteissa. Toistensa kanssa vuorovaikutteisessa suhteessa kehittyvät kulttuuriset resurssit saavat yksilöiden ja yhteiskunnallisten ryhmien väliset erot tuntumaan luonnollisilta, ja niiden mukaiset pätevyyserot oikeudenmukaisilta (Kraaykamp & van Eijck 2010). Symbolit, statukset ja pätevydet sekä niiden hallinta määrittävät sitä, millainen toiminta on hyväksyttävää osallistumista. Ne myös määrittävät sitä, ketkä ovat hyväksytyjä toimijoita tiettyissä yhteiskunnallisissa käytännöissä (Häikiö 2010). Kulttuuriset resurssit saavat merkityksensä siitä, että oikeanlaisten kulttuuristen resurssien hallinta edistää yhteiskunnallista menestystä ja hallinnan puute tai vähemmän arvostettujen resurssien hallinta puolestaan yhteiskunnasta syrjäytymistä (Boon & Farnsworth 2011).

Tutkimuksen toteutus

Tavoitteenamme on tarkastella nuorten aikuisten käsityksiä ja tulkintoja yhteiskuntaan osallistumisesta. Kysymme miten nuorten hallussa olevat tai heiltä puuttuvat kulttuuriset resurssit mahdollistavat tai rajaavat osallistumista. Lähtöoletuksena on, että tapoihin, symboleihin ja instituutioihin liittyvät kulttuuriset resurssit määrittävät osallistumista. Ymmärrämme yhteiskunnallisen osallistuminen laajasti sen mukaisesti kuinka nuoret aikuiset jäsentävät mahdollisuuksia vaikuttaa ja toimia lähiympäristössä ja laajemmin yhteiskunnassa. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten osallistuminen.

Tutkimuksen aineisto koostuu kolmesta ryhmähaastattelusta ja yhdeksästä yksilöhaastattelusta. Haastatteluihin osallistuneet eivät ole yhtenäinen ryhmä. Kun puhutaan nuorista, viitataan usein n. 15–30-vuotiaisiin, sillä nuorisolaki lähtee siitä, että alle 29-vuotiaat ovat nuoria henkilöitä. Tämän ikäryhmän sisällä yksittäisten nuorten ja nuorten aikuisten elämäntilanteet eroavat monella tavalla. Juuri peruskoulunsa päättäneet nuoret ovat hyvin erilaisessa tilanteessa kuin esimerkiksi omassa kodissa asuvat tai jo vanhemmiksi tulleet nuoret. Nuorten elämäntilanteet ovat muutoinkin vaihtelevia, koska koulutus, työ, työttömyys ja erilaiset työvoimapolittiset toimenpiteet jaksottavat nuorten aikuisten elämään monin tavoin.

Kaikkiaan haastatteluihin osallistui 23 Tampereen Tesoman alueella asuvaa, 17–26-vuotiasta nuorta aikuista. Yksi ryhmähaastatteluun osallistunut oli 31-vuotias. Haastatteluihin osallistuneista naisia oli 17 ja miehiä kuusi. Osa nuorista osallistui useampaan haastatteluun, esimerkiksi ensin ryhmähaastatteluun ja tämän jälkeen yksilöhaastatteluun. Yksilöhaastattelujen avulla pyrimme kattamaan erityisesti työn ja koulutuksen ulkopuolisuuteen liittyviä seikkoja, jotka arvelimme jääneen ryhmähaastatteluissa vähälle huomiolle. Ryhmä- ja yksilöhaastatteluja yhdistäen saimme kartoitettua mahdollisimman monipuolisesti tesomalaisten nuorten aikuisten näkemyksiä alueella asuvien nuorten osallisuudesta. Ryhmähaastatteluihin osallistuneet nuoret olivat erilaisissa elämäntilanteissa: osa oli opiskelijoita, osa työttömiä ja osa pikkulapsia kotona hoitavia äitejä. Osallistujista kahdeksan oli maahanmuuttajataustaisia,

edustaen viittä eri kansallisuutta. Heistä kahdella ei ollut pysyvää oleskelulupaa eivätkä he puhuneet suomea. Yksi nuori toimi haastattelussa tulkkina.

Yksilöhaastatteluihin osallistuneet nuoret olivat parhaillaan tai olivat äskettäin olleet työelämän ja koulutuksen ulkopuolella. Muuten heidän elämäntilanteensa olivat erilaisia. Osalla nuorista oli koulutus, mutta he eivät ole saaneet työtä. Toiset taas olivat keskeyttäneet ammattikoulutuksensa. Muutama nuorista oli ollut aiemmin työttömänä, mutta oli haastatteluhetkellä koulutuksessa tai määräaikaaisessa työsuhteessa. Osalla oli harrastuksia ja laajat sosiaaliset suhteet. Osalla elämää leimasi sosiaalisten suhteiden puuttuminen.

Osallistumisen käytännöt ja tavat ymmärrämme laajasti. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolisuus on vain yksi, joskin tärkeä, nuorten yhteiskunnallista osallistumista määrittävä tekijä. Aineiston analyysin aloitimme tunnistamalla kohdat, joissa nuoret kertovat siitä, miten tesomalaiset nuoret tai he itse osallistuvat tai vaikuttavat yhteiskuntaan. Jaottelimme edelleen aineisto-otteet sen mukaan, tapahtuiko osallistuminen ja vaikuttaminen julkisissa instituutioissa vai omaehtoisesti arkisissa käytännöissä yksilöllisesti vai kollektiivisesti (ks. taulukko 1). Näin luokiteltua aineistoa tulkitsimme kulttuuristen resurssien näkökulmasta huomioiden erilaisten tapojen, symbolien ja institutionaalisten resurssien merkityksen nuorten osallistumismahdollisuuksien jäsentäjinä. Analyysi etenee siten, että ensin tarkastelemme nuorten yksilöllistä ja kollektiivista osallistumista julkisissa instituutioissa ja tämän jälkeen osallistumista omaehtoisissa arkisissa käytännöissä.

Taulukko 1. Kollektiivinen ja yksilöllinen vaikuttaminen julkisissa instituutioissa ja arkielämässä

	<i>Omaehtoinen osallistuminen</i>	<i>Osallistuminen julkisissa instituutioissa</i>
<i>Kollektiivinen</i>	Talkootyö	Talotoimikunta (nuorisokeskus)
	Lastenhoitorinki	Vertaisryhmät (perhekerho)
<i>Yksilöllinen</i>	Muiden auttaminen	Valitukset ja ilmoitukset
		Sosiaali- ja terveyspalvelut

Yhteisten asioiden hoitaminen: Nuorisotalon asioihin vaikuttaja

Nuoret eivät haastatteluissa juurikaan mainitse aatteellista ja/tai poliittista osallistumista tai kerro käytännöistä, joissa julkisissa instituutioissa toimiminen liittyisi yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen (vrt. Jäntti ym.: Rättilä & Rinne tässä teoksessa). Haastatteluihin osallistuneet nuoret tulkitsevat omat ja muiden nuorten vaikuttamismahdollisuudet yhteiskunnassa olemattomaksi tai hahmottomiksi:

K: Jos te haluisitte tai ylipäättänsä nuoret haluisi muutosta, niin miten te voisitte vaikuttaa asioihin?

N2: Ei mitenkään

M1: Tuntuu kyllä, ettei ollenkaan, ei mitenkään

(...)

K: Mutta eikö tule mieleen, että täällä voisi vaikuttaa asioihin

N2: Talotoimikunnan kautta joo, mutta pelkästään [nuoriso]talon asioihin. (ryhmähaastattelu 3, 17–21-vuotiaiden nuorten ryhmä)

K: Miten ajattelet, että sinä voit vaikuttaa asioihin, tai yleensä nuoret voi vaikuttaa asioihin? Jos halutaan että joku juttu muuttuu tai tänne saadaan lisää harrastuksia tai opintotukea isommaksi tai ihan mitä vaan.

V: En oikein tiedä sitten että, kenelle tuosta voisi mennä puhumaan. Kai jollekin niitä hoitavalle tyyppille tai jollekin virastolle vai mikä ikinä onkaan, niin mennä lähettämään jotain hakemuksia, jossa on monelta ihmiseltä mielipiteet siitä asiasta. Kyllähän nyt varmaan nuoria kuunnellaan aika paljo. (N18, yksilöhaastattelu)

Tulkinta vaikuttamismahdollisuuksista muodostuu nuorten puuttuvina kulttuurisina resursseina, erityisesti korostuvat puuttuvat tiedot ja taidot. Tiedon puute yhteiskunnallisista vaikuttamistavoista, nuorille tarjolla olevista vaikuttamismahdollisuuksista tai siitä, missä päätökset tehdään merkitsevät nuorten näkökulmasta vähäisiä vaikuttamismahdollisuuksia. Vaikuttamismahdollisuuksia vähentää edelleen se, että vaikuttamisen edellyttämät konkreettiset osallistumistaidot ovat tiettyyn instituutioon rajoittuvia tai epäselviä. Nuorten tunnistama, yhteiskunnassa vallitseva myönteinen suhtautuminen nuorten yhteiskunnalliseen osallistumiseen ei merkitse sitä, että nuoret omaisivat osallistumisen edellyttämiä kulttuurisia resursseja tai osallistuisivat konkreettisesti.

Yleistä vaikuttamista konkreettisemmin haastatteluihin osallistuneet kuvaavat nuorten osallistuvan yhteiskuntaan nuorille suunnatuissa palveluissa. Nuorisopalveluiden käytännöissä nuoret mieltävät saavansa vaikutusvaltaa ja asiantuntijan aseman nuorten asioissa. Osallistumismahdollisuuksia yhteisten asioiden hoitamiseen ja niistä päättämiseen tarjoavat erityisesti asuinalueella toimivat nuorille suunnatut toimintapaikat. Näissä palveluissa yksittäisille nuorille on tarjolla vaikuttamismahdollisuuksia kuten nuorisokeskuksessa toimiva talotoimikunta.

Nuorten palveluiden tarjoamat osallistumismahdollisuudet perustuvat sellaista symbolisten resurssien hallintaan, jotka eivät vastaa kaikkien alueella asuvien nuorten arkielämän arvostuksia tai toimintatapoja. Nuorisopalvelut esimerkiksi noudattavat päihteettömyyden ja savuttomuuden periaatteita ja suuntaavat toiminnan alaikäisille nuorille. Osa nuorista ei halua toimia tämän mukaisesti, eivätkä osallistu nuorisotalon toimintaan. Koulutuksen ja työn ulkopuoliset nuoret eivät yleensä ikänsä puolesta voi osallistua.

Arjessa pärjääminen: Vastavuoroinen auttaja

Arjen verkostot tarjoavat nuorille auttamiseen ja vastavuoroisuuteen perustuvia omaehtoisia osallistumismahdollisuuksia. Haastatteluissa verkostot kiinnittyvät vahvasti Tesomalle. Ne ovat monimuotoisia perustuen esimerkiksi perhesuhteisiin, ystävytyteen, naapuruuteen ja jaettuun elämäntilanteeseen. Ne muodostuvat osallistujien samankaltaisuuden ja säännöllisen yhteydenpidon varaan. Osallistuminen edellyttää yhteisöllisten kulttuuristen resurssien hallintaa:

v: Vaikka kämpätkin on näin huonoja, niin senkään takia ei ole hakenut pois tästä, kun on niin hyvä, että aina saa kyllä apua. Niin rahallista tukea kuin lastenhoitotukea ja mitä tahansa.

K: Mitkä asiat on auttanut sitä, että verkosto on muodostunut tai muodostuu? Onko ne vanhoja tuttuja tai sukulaisia vai?

v: No ei. Tässä asuu serkku perheineen, mutta ei muita sukulaisia. Tämä on aika vahva ympyrä, että tähän on ulkopuolisen aika vaikea päästä. Että kyllä minäkin varmaan vuoden kaksi tein töitä ennen kun pääsin tähän rinkiin mukaan. Mutta sitten huomasi, että ehkä sen takia, että kun tässä on niin tiivis yhteisö että autetaan kaikkia, niin ne vähän katsookin että, oletko

valmis tähän hommaan. Pelisääntöjä siinä piti opetella. Mutta tosi tiivis ja hyvä yhteisö että kyllä tästä pystyy, oikeastaan tietäisin heti viisi ihmistä, että voisin soittaa, otatko lapsen.

(...)

V: Ja sitten olen taas toistepäin tottunut siihen et minulle saatetaan soittaa. Minulla yksi päivä oli viisi lasta plus omat. (N26, yksilöhaastattelu)

Nuorten haastatteluissa kuvailemat arjen verkostot muodostuvat samanlaisessa elämäntilanteessa olevista nuorista aikuisista ja ystävistä. Taloudellisten resurssien sijaan korostuvat sosiaaliset resurssit (Van Aerschoot ym. 2016). Nuoret ovat näiden verkostojen keskeisiä toimijoita:

N4: Katson monta kertaa päivässä. Selaan aina uusimmat jutut. Ja sieltä kautta oikeasti, jos tarvitset apua ja sinulla ei ole mitään muuta. Sinulla ei ole saldoa, ei ole mitään muuta kun netti ja Facebook, niin saat ihan mitä vaan sen kautta. Ihan mitä vaan. Aina löytyy sitä kautta apu.

(...)

K: Siis muilta kavereilta vai joltain työntekijöiltä...

N4: Muilta kavereilta tai jos ei kaverit pysty auttamaan, niin sitten ne pystyy soittamaan apua. Kyllä aina avun saa, aina. (ryhmähaastattelu 1, 17–21-vuotiaiden nuorten ryhmä)

Erityisen arvokasta arjen verkostoissa nuorten kannalta on luotettava ja välitön apu hätätilanteissa. Verkostoihin kuuluvat saavat sosiaalista ja materiaalista tukea ja apua. Arkisen tuen ja sen tarpeen ympärille muodostuneessa verkostossa osallistuminen edellyttää erityisiä, yhteisön ja sen jäsenten kannalta tärkeitä resursseja: käytännön kykyä auttaa toisia ja halua ottaa tarvittaessa epävirallista apua vastaan. Tällainen edellyttää yhteisesti jaettujen tapojen, toimintojen ja merkitysten hallitsemista (Korkiamäki 2013). Verkostot tuottavat ja ylläpitävät kulttuurisia resursseja esimerkiksi hienovaraista tietoa siitä, miten apua pyydetään ja miten sitä annetaan tai taitoja ratkaista hyvinvointia uhkaavia tilanteita. Nämä omaehtoiset, tiettyyn sosiaaliseen ympäristöön kiinnittyvät toimintaresurssit kompensoivat erityisesti puuttuvia taloudellisia resursseja, mutta myös hyvinvointipalveluiden edellyttämiä tiedollisia ja taidollisia resursseja.

Yhteisön toimintaa säätelevien tapojen resurssien, pelisääntöjen, hallinta ja noudattaminen mahdollistaa yksittäisille nuorille sosiaalisesti vahvan aseman saavuttamisen verkostossa. Arkielämän verkostoissa toiminnassa korostuvat

osallistujien yhteisöllisesti ja sosiaalisesti hyväksytyt ja määrittyvät asemat muodollisten pätevyyskysymysten sijaan (Bullen & Kenway 2005). Arjen verkostoihin mukaan pääseminen ei olekaan itsestään selvää tai avointa. Ulos jäävät ne, jotka eivät tunnista verkostoa ylläpitäviä symboleja ja sen jäsenten arvostamia tapoja.

Hyvinvointipalveluihin osallistuminen: Avun tarvitsija

Haastattelussa nuoret kertovat yleensä hyvinvointipalveluista, kuten asumis- ja terveystalvueluista sekä toimeentulon turvaamisesta ja koulutukseen pääsemisestä, kun he kertovat julkisiin instituutioihin ja yhteiskuntaan osallistumisesta. Osallistuminen liittyy henkilökohtaisen avun tarvitsemiseen ja sen saamiseen. Tavoitteena on vastata toimeentulon, työn, koulutuksen tai asumisen puutteeseen tai tarpeeseen saada tietoa erilaisista toimintavaihtoehdoista omien tavoitteiden toteuttamiseksi. Osallistumisen mahdollistajia ovat yksittäiset, nuorelle tutuiksi tulleet hyvinvointipalveluissa työskentelevät:

N2: Nuoret tarvitsee just apua jonkun CV:n tekemisessä vaikka, ja työnhaussa ja opiskelupaikan haussa ja kaikissa

N4: Opiskelupaikan haussa

N2: Niistä kerrotaan oikeasti aika vähän loppujen lopuksi, että miten saat opiskelupaikan

N4: Ja miten pääset töihin ja

N3: Ja siinäkin voi pyytää aina etsiviä [nuoristotyöntekijöitä]

N4: Etsiviltä voi pyytää aina kaikessa apua. (ryhmähaastattelu1, 17–21-vuotiaiden nuorten ryhmä)

Nuorten näkökulmasta julkisten instituutioiden vakiintuneet toimintatavat edellyttävät resursseja, joita heillä tai alueella asuvilla työn ja koulutuksen ulkopuolisilla nuorilla ei ole. Julkisten instituutioiden toimintaan osallistumista vaikeuttaa tiedon puute olemassa olevista mahdollisuuksista ja toimintatavoista. Nuoret, jotka tuntevat hyvinvointipalveluissa työskenteleviä, saavat itselleen tarpeellisia resursseja, erityisesti tietoa. Nuoren ei tarvitse itse tuntea monimutkaista palvelujärjestelmää ja sen edellyttämiä tapoja, vaan he voivat pyytää alueella nuorten parissa toimivia tukemaan osallistumistaan. Nuoret kuitenkin määrittävät itsensä ja muut nuoret asemaan, jossa he eivät ole hyvinvointipalveluissa työskentelevien ammattilaisten toiminnan kohteita

vaan osallistuminen perustuu tapauskohtaisesti nuoren omaan aktiivisuuteen omien tarpeiden tunnistamisessa ja tarvittavan avun pyytämisessä.

Yksittäisen nuoren osallistumismahdollisuuksia lisää se, että hänet tunteva työntekijä tulkitsee nuorten palveluiden piirissä olevan nuoren apua tai palveluita tarvitseväksi nuoreksi:

v: Ihmiset, jotka sinne [tuotantokouluun] on päässyt, saa tietoa omilta te-rapeuteiltaan. Kun ne on joutunut lopettamaan [ammatti]koulun ja pitää vaikka opinto-ohjaajaan yhteyttä, niin ne on voinut vinkata sitä, mutta ei sitä tiedä ihmiset, että, hei, haenpa semmoiseen nyt. (N21, yksilöhaastattelu)

Näin yksittäisille nuorille yhteiskuntaan osallistumista mahdollistava resurssi on henkilökohtainen yhteys hyvinvointivaltion ammattilaisiin ja luokittuminen hyvinvointipalveluiden asiakkaaksi ja avun tarvitsijoiaksi. Heidän osallisuutensa hyvinvointipalveluissa ei edellytä koulutusta tai työkokemusta, vaan luottamuksellista ja toistuvasti ylläpidettyä hyvinvointipalveluiden asiakas-suhdetta (ks. myös Aaltonen ym. 2015).

Nuorten tulkinnoissa luottamuksellinen asiakkuus syntyy nuorten palveluissa tai koulussa, yleensä ennen täysi-ikäisyyttä. Täysi-ikäisen nuoren ja hyvinvointipalveluiden välinen suhde saa täysin vastakkaisen merkityksen:

v: Mutta, kyllä tässä yhteiskunnasta helposti pystyy syrjäytymään, kun kaikki asiointi tehdään niin vaikeaksi. Esimerkiksi pelkästään jo toimeentulotuen tai asumistuen hakeminen. Kaikki nämä on vaikeita. (...) Olen etsinyt tietoa ihan netistä, ja no, onhan sitten sosiaali- ja terveysasiamiehet. Sosiaaliasiamiehen kautta olen toiminut pari kolme kertaa toimeentulotukiasiassa. Se on saanut vähän vauhtia niihin. (N26, yksilöhaastattelu)

Täysi-ikäisten nuorten suhde hyvinvointipalveluihin muodostuu vastakkainasetteluista tai välinpitämättömyydestä. Suhde ei lisää nuoren kulttuurisia resursseja yhteiskuntaan osallistumiseksi, vaan edellyttää nuorelta tietoja ja taitoja toimia palvelujärjestelmässä tai yhteiskunnassa. Osallistuminen saa merkityksen sosiaalisten oikeuksien turvaamisena esimerkiksi työvoimaviranomaisten ohjeiden mukaisesti internetin kautta asioiden tai lakiin perustuvan sosiaaliasiamiehen apua hyödyntäen. Kaikki tämä edellyttää nuorelta tiedonhakutaitoja, kykyä perustella hyvinvointitarpeita ja hallita sosiaaliturvajärjes-

telmän toimintamallit. Nuorten tulkinnoissa näiden kulttuuristen resurssien puute merkitsee sitä, että jää yhteiskunnan ulkopuolelle, syrjäytyy.

Yhteiskunnan ulkopuolelle jäämistä vahvistaa se, jos nuoren avun tarve ei liity normaalin kansalaisuuden piiriin, koulutukseen ja työhön pyrkimiseen. Nuorten haastatteluissa erilaiset viralliset luokittelut ja merkinnät, kuten luottotieto- tai rikosmerkinnät, merkitsevät osallistumisen estettä:

v: Jos saat h-merkinnän itsellesi rekisteriin, niin sen jälkeen yleensä ihmiset luovuttaa. On se sitten pieni pillerin palanen mikä sinulta löytyy tai sitten pussillinen pilvee, niin sitten kaikista aina tuntus, että peli on menetetty. Että, kuka haluaa, että kaikki ajattelee, että olen narkkari. Että, ei kukaan halua tämmöistä töihin. Ja sitten se vaan lähtee laskee siitä alaspäin. (N21, yksilöhaastattelu)

Luottotietojen menetys ja rikosmerkinnät estävät osallistumisen työhön ja koulutukseen, tai itsenäisen asumiseen järjestämisen. Rekisterimerkinnät ovat vahvoja symboleita yhteiskuntaan osallistumista estävinä kulttuurisina resursseina. Nuorten tulkinnoissa merkintöjen viesti avun tarpeesta olemisesta, esimerkiksi taloudellisista ongelmista kärsimisestä tai päihdeongelmasta, ei yhdisty nuorten osallistumisen tukemiseen vaan yhteiskunnan ulkopuolisuuteen.

Koulutukseen ja työelämään pääseminen: Pihalla oleva

Nuorten näkökulmasta yhteiskunnallinen osallistuminen koulutukseen ja työelämään on vaikeaa siksi, että kouluun pääseminen ei ole itsestään selvää. Koulutuksen puuttuminen rajoittaa mahdollisuuksia saada työtä tai ylipääntään osallistua yhteiskunnassa. Nuoret tulkitsevat koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten osallistumismahdollisuudet kapeina.

Koulutuksen puuttuminen merkitsee nuorille varsin konkreettisesti pätevyyden puutetta ja heikkoa yhteiskunnallista asemaa. Se vaikeuttaa nuorten pääsyä erityisesti työmarkkinoille. Nuorten tulkinnoissa suoritettu ammattitutkinto ei kuitenkaan välttämättä lisää osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Nuori tarvitsee myös riittävän määrän työkokemusta:

v: Siis minähän tein ihan hirveää työtä hirveen pienellä palkalla kaks kuukautta ennen kun sain kokin työt. Kyllä kiristi hammasta, mutta haluan

tehdä töitä, etten jää kotiin. Koska olen nähnyt niin paljon erilaisia seurauksia, mitä ihmisille tulee. (N21, yksilöhaastattelu)

Koulutus ja työelämä näyttävät nuorille keskeisinä yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollistavina toiminta-areenoita. Ne jäsentävät nuorten toimintamahdollisuuksia myös työn ja koulutuksen ulkopuolella. Työttömät nuoret kokevatkin voivansa heikommin vaikuttaa omaan elämäänsä kuin koulutuksessa tai työelämässä olevat nuoret (Myllyniemi 2014). Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleminen merkitsee 'ei minkään tekemistä' tai 'pihalla olemista'. Nuoret liittävät työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämisen sosiaalisten ongelmien ja terveysongelmien syntyyn.

Työmarkkinoille pääsemisessä nuoret korostavat järjestelmän asettamia osallistumisen ehtoja. Nuorten oma osallistuminen on pyrkimystä päästä kouluun tai työhön. Aktiivinen osallistuminen ei kuinkaan välttämättä merkitse töihin pääsyä. Työvoimapaalvelut eivät nuorten tulkinnoissa tue työmarkkinoille pääsemistä edistävien kulttuuristen resurssien saavuttamista. Annettu tuki ja palvelu eivät perustu yksittäisen työnhakijan tietoihin ja taitoihin, tai niiden kehittämiseen. Nuorten mielestä ne eivät lisää osallistujien tarvitsemia työllistymisen edellyttämiä ammatillisia tietoja ja taitoja. Näin ne eivät lisää nuorille tarpeellisia tapojen resursseja vaan ylläpitävät ja tuottavat symbolisia resursseja. Työnhakijoiden tarpeet tunnustetaan symbolisina puutteina, esimerkiksi työn ja koulutuksen ulkopuolisten nuorten yleisenä kyvyttömyytenä hakea töitä. Aktiivinen omaehtoinen osallistuminen työnhakuun jää tunnistamatta, ja työvoimapaalveluiden kurssien tuottama muodollinen osaaminen korostuu. Näin työvoimapaalvelut eivät nuorten mielestä lisää osallistumista mahdollistavien, oikeanlaisten kulttuuristen resurssien hallintaa ja tuo heitä työmarkkinoiden piiriin. Julkiset instituutioiden käytännöt korostavat nuorten kulttuuristen resurssien hallinnan puutteita ja heidän heikkoo yhteiskunnallista asemaansa (ks. Boon & Farnsworth 2011).

Epäviralliset tai jopa laittomat työmarkkinat näyttävät osalle nuorista helpommin saavutettavina kuin viralliset työmarkkinat:

M1: Jos virallinen työ on vaikeaa saada, niin jos on yksi työpaikka kymmenelle ihmiselle, on helpompi saada pimeää työ. Helsingissä on enemmän pimeitä

työpaikkoja. Tollakin on passin takia vaikeaa saada virallista työtä, niin se tekee pimeänä. (parihaastattelu, jossa yksi haastateltavista toimi tulkkina)

v: Tuossakin on yksi 27-vuotias kaveri, joka ei ole mennyt yläasteen jälkeen mihinkään, se ei ole tehnyt päivääkään töitä. Se kasvattaa kotona hamppua ja poliisit hakee ne välillä pois. Se maksaa sakot ja pistää uudet kasvamaan. Sillä se sitten tienaa rahaa, kun se myy sitä.

k: Aivan, että siitä on tullut tavallaan sen semmoinen

v: Sen työ. (N21, yksilöhaastattelu)

Epävirallisen työn tekeminen asettaa nuoren varsin kokonaisvaltaisesti virallisen yhteiskunnan ulkopuolelle. Samalla se vahvistaa nuoren osallistumismahdollisuuksia epävirallisessa, yhteiskunnan ulkopuolisessa toimintaympäristössä. Yhteenkuuluvuus yhteiskunnan marginaalissa tai sen ulkopuolella toimivien ryhmän jäsenten välillä lisää heidän kokemustaan arjen turvallisuudesta (Wierenga 2009). Se tuo myös mahdollisuuksia hankkia kulutustavaroita. Nuoren pätevytyminen työntekijänä vahvistaa hänen taitojaan ja tietojaan epäviralliseen talouteen osallistumiseksi ja tuottaa sen edellyttämiä kulttuurisia resursseja.

Nuorten taito toimia laittomassa ja epävirallisessa taloudessa merkitsee sitä, että heidän yhteytensä julkisiin instituutioihin ja asemansa niissä on heikko. Nuorten tulkinnoissa epävirallisessa taloudessa toimivien institutionaaliset resurssit liittyvät tarkasti kontrolloituun vähimmäistoimeentuloon. Sen piirissä kehittyneiden tietojen ja taitojen käyttöarvo on olematon julkisilla työmarkkinoilla (esim. Aaltonen 2013). Epävirallisen talouden kautta saavutettava taloudellinen hyöty kuitenkin tarjoaa nuorille yhteiskuntaan kuulumisen symbolisia resursseja. Erilaiset kulutustuotteet merkitsevät nuorille tietynlaiseen ryhmään kuulumista tai siitä erottautumista. Nyky-yhteiskunnassa köyhyys näyttäytyy oikeanlaisten tavaroiden puutteena (ks. Hakovirta & Kallio 2014). Nuorten tulkinnoissa epäviralliseen talouteen osallistumisessa yhdistyy ristiriitaisella tavalla yhteiskunnassa arvostettu työn tekeminen ja itsensä elättämisen kulttuuri ja yleisesti vääränä pidetty lakien rikkomisen ja sosiaaliturvan väärinkäytön kulttuuri. Toimintaan liittyvä kulttuurinen pääoma edellyttää ja kehittää 'pihalla olemista'. Se tuottaa yhteiskunnallisesta osallistumisesta ulossulkevia kulttuurisia resursseja ja vahvistaa sosiaalisiin verkostoihin osallistumisen kulttuurisia resursseja (ks. myös Bottrell 2009).

Lopuksi: Osallistuminen on konkreettista toimintaa

Olemme tarkastelleet lähiössä asuvien nuorten tulkintoja yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Käsitteellisesti artikkeli kiinnittyy nuorten osallistumisen tutkimuksen ja kulttuurisen pääomaan liittyvien resurssien tarkasteluun. Aineistossa korostuu työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten osallistuminen. Näistä lähtökohdista tutkittuna nuorten osallistumisessa ja vaikuttamisessa korostuvat julkisina instituutioina sosiaali- ja hyvinvointipalvelut ja arkisena omachtoisena toimintana lähiyhteisön sosiaaliset verkostot. Nuorten osallistuminen tapahtuu tutussa ympäristössä, tuttujen ihmisten kanssa. Osallistumista määrittää se, miten julkiset instituutiot luokittelevat yksittäisiä nuoria ja vahvistavat tai eivät vahvista kyseisen nuorten osallistumisen mahdollistavia kulttuurisia resursseja. Lisäksi osallistumista määrittää arjessa pärjääminen ja osallisuus yhteisöllisistä kulttuurisista resursseista.

Nuorten osallistuminen tapahtuu pääosin kasvokkain ja on hyvin konkreettista toimintaa omien tai yhteisten asioiden hoitamiseksi. Julkisissa instituutioissa osallistumista vahvistavat nuorille suunnatut toimintatavat ja luottamuksellinen suhde palveluissa työskentelevien kanssa. Sosiaalisten verkostojen osallistumista vahvistaa se, että ne tarjoavat nuorille tukea ja apua arkipäivän järjestämiseksi. Osallistuminen tuottaa ja vahvistaa nuorten tapojen resursseja eli niitä tietoja ja taitoja, joita he tarvitsevat arjessaan sekä symbolisia resursseja kiinnittyä ja toimia sosiaalisissa verkostoissa. Tulosten perustella työelämän ja koulutuksen ulkopuolisuus merkitsee nuorten osallistumisen kiinnittymistä erityisesti paikallisiin sosiaalisiin verkostoihin omalla asuinalueella. Sosiaaliset verkostot tarjoavat mielekästä tekemistä ja sosiaalinen kiinnittyminen mahdollisuuden (esim. Eränpalo ym. 2013; Myllyniemi 2014). Ne tarjoavat palkitsevia statuksia, joita nuoret eivät voi saavuttaa muualla yhteiskunnassa (Bottrell 2009).

Samalla nuorten vahva kiinnittyminen sosiaalisiin verkostoihin voi kuitenkin rajata työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten mahdollisuuksia osallistua tätä laajemmin yhteiskuntaan tai kiinnittyä työmarkkinoille. Nuorten omalle asuinalueelle ja epävirallisiin verkostoihin rajautuvat osallistumismahdollisuudet ja tämän osallistumisen tuottamat kulttuuriset resurssit myös osoittavat, miten aktiivisuus kaupungissa ja asuinalueella ei

välttämättä luo tai tarjoa uudenlaisia osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Haastattelujen perusteella tesomalaiset nuoret aikuiset ovat omassa arkipäivässään ja verkostoissaan aktiivisia toimijoita. Tämä aktiivisuus ei kuitenkaan perustu sellaisiin kulttuurisiin resursseihin, joiden varassa nuoret esimerkiksi muuttaisivat kaupunkiympäristöä ja kaupunkikulttuuria mieleisekseen ja omia osallistumismahdollisuuksiaan vahvistavaksi. Nuoret eivät välttämättä miellä omaa toimintaansa yhteiskunnallisena osallistumisena vaan tulkitsevat sen yksityiselämän piiriin kuuluvaksi, vaikka tunnistavatkin yhteiskunnan sääntöjen ja rakenteiden merkityksen oman arjen mahdollistajana tai rajoittajana erityisesti suhteessa koulutuksen ja työelämään (ks. myös Farthing 2016).

Yhteiskunnallisesti heikossa asemassa olevien nuorten osallistuminen ja sen mahdollistaminen on haaste kaupunkien kehittymisen dynamiikalle. Tesomalaisten nuorten haastattelujen perusteella on ilmeistä, että kaupunkien sisälle on muodostumassa virallisen yhteiskunnan ulkopuolelle sijoittuvia osallistumisen tiloja. Niihin osallistuminen liittyy arkipäivän selviytymiseen. Ne vahvistavat yhteiskunnallisesti marginaalisessa asemassa olevien nuorten osallisuutta omissa lähiyhteisöissään. Kaupunkien ja yhteiskunnan kehittämisen kannalta on haitallista, että yhteiskunnan ulkopuoliset osallistumisen tilat pääsääntöisesti edellyttävät yhteiskunnasta ulossulkevien kulttuuristen resurssien hallintaa. Osallistuminen ei tällöin kiinnitä yhteiskuntaan vaan sulkee sen ulkopuolelle.

Työn ja koulutuksen ulkopuolisten nuorten osallistuminen näyttää tarjoavan heille institutionaalisia resursseja vain silloin, jos hyvinvointipalveluissa työskentelevät tunnistavat nuoren oikeanlaisen avun tarpeessa olevaksi asiakkaaksi. Tämä on haaste koulutuksen ja työelämän ulkopuolisten nuorten kanssa työskenteleville sekä koko palvelujärjestelmälle. Onko palveluita ja sosiaaliturvaa mahdollista kehittää niin, että toimintatavat vahvistavat nuorten yhteiskunnallista osallistumista myös silloin kun he ovat vääränlaisia asiakkaita? Tulosten perusteella tämä olisi erityisen tärkeää erityisesti heikossa taloudellisessa ja haavoittuvassa sosiaalisessa asemassa olevien nuorten yhteiskuntaan osallistumisen kannalta.

Lähteet

- Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (2015). *Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 160.
- Aaltonen, Sanna (2013). "Trying to push things through". Forms and bounds of agency in transitions of school-age young people. *Journal of Youth Studies* 16:3, 375–390.
- Boon, Bronwyn & Farnsworth, John (2011). Social exclusion and poverty. Translating social capital into accessible resources. *Social Policy & Administration* 45:5, 507–524.
- Bottrell, Dorothy (2007). Resistance, resilience and social identities. Reframing "problem youth" and the problem of schooling. *Journal of Youth Studies* 10:5, 597–616.
- Bottrell, Dorothy (2009). Dealing with disadvantage. Resilience and the social capital of young people's networks. *Youth & Society* 40:4, 476–501.
- Bourdieu, Pierre & Waquant, Loic J.D. (1995). *Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta*. (Suomentanut Ari Antikainen ym.) Joensuu: Joensuu University Press. Englanninkielinen alkuteos 1992.
- Bullen, Elizabeth & Kenway, Jane (2005). Bourdieu, subcultural capital and risky girlhood. *Theory and Research in Education* 3:1, 47–61.
- Bäcklund, Pia & Kallio, Kirsi Pauliina (2012). Poliittinen toimijuus julkishallinnon lapsi- ja nuorisopolitiisessa osallistumisretoriikassa. *Alue & Ympäristö* 41:1, 40–53.
- Eränpalo, Tommi & Karhuviita, Niina (2013). "Kajalia mukaan vaan, niin tummennetaan sun silmät. Kyllä sä sitten niille kelpaat!". Simulaatio tuo esiin nuorten potentiaalın yhteiskunnalliseen deliberaatioon. *Nuorisotutkimus* 31:3, 3–19.
- Farthing, Rys (2016). Writing in a role for structure: low-income young people's dual understanding of agency, choice and the welfare state. *Journal of Youth Studies* 19:6, 760–775.
- Hakovirta, Mia & Kallio, Johanna (2014). Lasten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyyden syistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79:2, 152–162.
- Häikiö, Liisa (2010). The diversity of citizenship and democracy in local public management reform. *Public Management Review* 12:3, 363–384.
- Isoaho, Minna (2011). *Nuorten paneeli 2011. Nuoret ovat nykypäivä ja tulevaisuus*. Helsinki: Nuorisosiain neuvottelukunta & Allianssi ry. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/Kehitxmisohjelma_2012-2015/Liitteet/Nuorten_Paneeli_2011_loppuraportti.pdf (viitattu 14.10.2015).
- Kallinen, Yrjö (2014). *Karnevaalista kujanjuoksuun. Tutkielma Tampereen keskustan käänteisnormatiivisista nuorten alakulttuureista*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Keskitalo, Elsa (2007). Individualizing welfare provision: the integrated approach of the Finnish activation reform. Teoksessa Björn Hvinden & Håkan Johansson (toim.) *Citizenship in Nordic Welfare States. Dynamics of choice, duties and participation*. London & New York: Routledge, 67–79.

- Kiilakoski, Tomi & Nivala, Elina & Ryyänen, Aimo & Gretschel, Anu & Matthies, Aila-Leena & Mäntylä, Niina & Gellin, Maija & Jokinen, Kimmo & Lundbom, Pia (2012). Demokratiat toiminnan työkaluja. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski (toim.) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 118, 249–271.
- Korkiamäki, Riikka (2013). *KAVERIA EI JÄTETÄ! Sosiaalinen pääoma nuorten vertais-suhteissa*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 137. Tampere: Tampere University Press.
- Koste, Asmo (2012). *Nuorista Suomessa. Tietoa nuorista, heidän asemastaan, elinoloistaan ja nuorisotyöstä 2012*. Helsinki: Allianssi ry.
- Kraaykamp, Gerbert & van Eijck, Koen (2010). The intergenerational reproduction of cultural capital: a threefold perspective. *Social Forces* 89:1, 209–231.
- Kuntalaki* 1995/365. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950365> (viitattu 14.10.2015).
- Lehtinen, Anja-Riitta (2009). Lasten toiminta, toimintaresurssit ja toimijuus päiväkotiympäristössä. Teoksessa Leena Alanen & Kirsti Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutit ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 89–114.
- Myllyniemi, Sami (2014). *Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013*. Helsinki: Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 50/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 145.
- Nuorisolaki* 2006/72. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072> (viitattu 14.10.2015).
- O’Toole, Therese (2003). Engaging with young people’s conceptions of the political. *Children’s Geographies* 1:1, 71–90.
- Pickering, Jonny & Kintrea, Keith & Bannister, Jon (2012). Invisible Walls and Visible Youth: Territoriality among Young People in British Cities. *Urban Studies* 9:5, 945–960.
- Suoninen, Annika & Kupari, Pekka & Törmäkangas, Kari (2010). *Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009 -tutkimuksen päätulokset*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Van Aerschoot, Lina & Häikiö, Liisa & Snellman, Karita & Kallinen, Yrjö (2016). Nuoret, pienituloisuus ja asuinalueiden eriytyminen. Lähiössä asuvien nuorten käsityksiä taloudellisesta niukkuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 81:5, 540–550.
- Vehviläinen, Jukka (2006). *Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt*. Helsinki: Opetushallitus.
- White, Rickhard J. & Green, Anne E. (2010). Opening up or Closing down Opportunities?: The Role of Social Networks and Attachment to Place in Informing Young Peoples’ Attitudes and Access to Training and Employment. *Urban Studies* 48:1, 41–60.
- Wierenga, Ani (2009). *Young people making a life*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.